

סימן קטו

צינורות המביאים מים מרה"ר לרה"י אי הוי
הוצאה

בעזה"י חדש מרחשון תש"ל לפ"ק פה קרית אתא ת"ו

ברכת אהבת עולם לכב' ידי"ג הרה"ג המו"מ בתו"ט
כש"ת מו"ה מאיר נר"ו מאשקאוויטש ר"מ בעיה"ג
מונטרעאל יע"א [כעת מרביץ תורה במונרו יע"א]

(א) **מכת"י** הגיעני, צמה שנחשוררת ע"ד הצינורות
הממשיכים מים מרשות הרבים לרשות
היחיד ולמה לא יחשז למלאכת הוצאה, כאשר פותחים
הבזו והמים נכנסים מרשות לרשות.

הנה על אלו הצינורות הטמונים ומכוסים בעומק תחת
פני הקרקע, לא מצעיא לך, כאשר ציינת למש"כ
בהל' ערוצין סימן שני"ז ושו"ת מורי הגו"ל מהרש"ג
בח"צ סימן ו'. צרם, אלו שהם מגולים וצאים כך מרה"ר
לרה"י מצעיא לך. תמיהני, שהנך כוזב מעיין חוות דעת
לדדי ספיקותיך ואיך ילא נטיית דעתך, הרי זה חלקינו
בכל עמלינו לראות תלמידים מגודלים להגדיל תורה"ק
ולהאדירה לאסוקי שמעממא להילכתא.

(ב) **הנה** זה מצואר וידוע, דמלאכת שבת מתחלקת לכמה
סוגים, יש מלאכות אשר חיוצם, דוקא הם, אם
נעשה ממש כפעולתו, כגון מלאכת כותב, מוחק, קוטר,
שוחט, וכן במלאכת צידה, כחצו המוס' שבת (דף יז
ע"ב) צד"ה אין לדוקא אם תיכף ומיד נילד הוא דחייב
בפרישת מצודה, כמ"ש במג"א (סימן שט"ז סק"ט)
בכוונתם, וכן מוצא בריטב"א שם, ובמלאכת צונה נראה
ג"כ פשוט, שהוא עד"ז.

אמנם, עמדתי במ"ש שבת (דף ז"ה ע"א) במגנן
דחייב משום צונה, ונראה מהתוס' ד"ה
והרודה, דהכוונה על חיוצ דאורייתא, שהקשו דנימא
מתוך וכו' עיי"ש. וברש"י שם שכתב, דמה שאמרו
חכמים משום שבות קאי רק אמכנד ומרנך ולא אמגנן,
והרי הרמז"ס כתב בהל' שבת (פ"ז ה"ו) וכן הלוקח
חלב ונתן בו קיבה כדי לחצו חייב משום תולדות צורה,
שהרי הפריש הקום מן החלב, ואם גבנו ועשהו גבינה
חייב משום צונה. נראה, דעכ"פ מחנך שהוא משום
צורה, יהי' שייך גם אם לא עושה ידיים, אלא מסבב
נחינת הקיבה, אצל מגנן שהוא משום צונה צונה ז"ל
שמקבצ'ס יד על יד ממש צידו ופעולתו מיד. ועיין
ברמז"ן שהקשה שמה שמצואר שם בגמרא הזיד צי"ט
לוקח את הארבעים, קאי אמכנד ואמרנך דאילו חולב
ומחנך אוכל נפש הוא, ותיכף ח"ל א"נ ללכ"ע בחולב

שני הגוילין נכתבו האות שצוה ושצוה באמצעותן ולכן ז"ל
דבר הראוי לכרכן, עכ"פ גם לפי"ז הי' די אם א' הוא
ראוי לכרכו והא' יוכל להיות דבר קשה.

ודבר זה צריך תלמוד אפילו לדעת רש"י הג"ל שמציא
הה"מ שמפרש, צהך דכתב אות אחת בטצריא
וכו' שכתבו בשפת הפנקסין אם באחד, כתב באמצעותו
וראוי' לתחבו מתחת להב', ששם נכתב האות שרונה
לצרפו על שפתו הימני, הרי אין כאן אלא קריצה בלא
מעשה, אכן לפי מש"כ לעיל לצריך שיהי' בשעת רגע
הכתיבה ראוי' להקרא ונראה מאד דכל שכתב באמצע
הגליון אף שראוי' לכרכו ולקרבו אל אות שני' אין זה דרך
כתיבה, ולכן לרש"י ז"ל דוקא במקצעות הדפין ורק מה
שדף א' מרוחק אינו מגרע דרך דרך להמשיך הכתיב
בדף שני' ומה שיעור תמן, ולכן אפילו מטצריא לציפורי
חייב, אצל כל שצריך לכרכן או לתחבו מתחתיו לא מקרי
נהגין זע"ז, ורק אם עד שלא כתב אות הב' על דף הב'
כבר כרכו להדף הא' עד שהגיע האות אל שפתו, או
שכבר תחבו מתחת לדף השני' ואח"כ כתב אות השני'
בקירוב ממש ויתן להקרא בשוה ובקירוב בסקירה אחת,
אפשר דגם לדיעה זו יהי' חייב דלא יגרע מכתב אות א'
להשלמת הכתיבה או הספר, ורש"י כתב רק דאם לא
הקריצין זל"ז עד שגמר אות השני' הו"ל חסרון מעשה
אף הכרוך או ההכנסה לתחתיו, כפי מה שהצין הה"מ
בדבריו וכפי מה שהוספנו בעני"ד כמוצן.

אבל לדברי הה"מ נדעת הרמז"ס דראוי' לכרוך אף
בלא כרכו חשוב נהגין זע"ז, ודאי מסתבר דאם
ראוי' להכניסו תחתיו דלא הוי חסרון כלל והוי רק
מחוסר קריצה.

עכ"פ מה שעיקר כוונתנו דנייר פחם, אם כתב רק
אות אחד והוכפל לשנים כיון דמונחים זע"ז
ברגע הכתיבה אחורי הראשן על פניו של השני, הוי כהך
דא' על ניר שעל הארץ וא' על הניר שעל הקורה וכיו"ב
דפטור, וזה אף לה"מ, כי בזה לא רק הקריצה חסר
אלא אף גם סקירת האות שאין הנחתן בצורה שוה, ואם
כתב על ניר פחם תיבה שלימה ועל ידי הניר פחם
הוכפל כמה פעמים בעני"ד הוי כתיבה גמורה והוכפל
מלאכת הכתיבה כ"כ פעם, ורק לענין חיוצ חטאות ז"ע
שלא מנאחי כרגע דמיון לזה כנ"ל, זה העולה בעני"ד
בחפזי לעשות רצון כהדר"ג, וכב' מחו' בסקירה אחת
ידון חו"ד ויודעני בטובו.

בברכת גמח"ט ושמחת יו"ט הבע"ל בשמחת עולם ע"ר
שנת גאולה וישועה השלימה בביאג"צ. כעתירת מחו'
הנאמן בדשושת"ה באה"ר.

משה נתן נטע לעמבערגער

אי דנים על מלאכה זו שנריכה להיות דוקא מיד כפעולתו והמעין יצין שאין ראוי נגד דברי הגה"מ ומג"א.

(ה) וכן במלאכת מכה צפטיש, כתב רש"י (שבת דף עד ע"ב) דבצנצית ליכא משום מכה צפטיש דמאלי' נגמרה מלאכתו בתנור, הרי מפורש, שאינו דומה למצול ואופה שמניחו בתנור ומתצול. מוכרת, א"כ דמלאכות שבת חלוקות לסוגים שונים. אמנם המנחת חינוך (מוסף השבת אות י"א) העיר ממש"כ הרא"ש (צ"ה דף לד ע"א) גבי ליצון רעפים דהוא משום מכה צפטיש, הרי דגם אם נעשית מאלי' בגמר הפעולה שיין חיוב מכצ"פ לדעתו. וכבר כתבתי במקו"א, דאפ"ל דאין כוונתו על חיוב ד"ת, אלא שהוא כעין מכצ"פ בהרצה עניים שאסרו חז"ל דהוי כחוקן מנא כעין מכה צפטיש. וכמש"כ בפ' כירה (דף מ ע"ב) - "מאי חייב נמי וכו'" ובמכות (דף יז ע"ב) והלשון "משום ליצון רעפים נגעו בה" משמע קלף כן. גם הרי הרמב"ם (פ"ט הלכה ו) מפרש שהוא משום מצול ולא משום מכה צפטיש.

(ו) עוד סוג ג' שאליו שייכות כמה מלאכות, מה שאל פעולת אדם מזורף קיוע מדבר אחר, כמ"ש בפ' הכונס (ב"ק דף ס ע"א) בזורה ורוח מסייעתו דחייב. ואף דאמרין בשבת (דף ק"ב ע"ב) דמעשה אסור גרמא מותר, גבי גרס כיצוי, הרי בהכרח דאין להשוות מלאכות שבת זל"ז, וזו הכוונה בגמ' בהכונס, דבשבת חייב ובחוקין פטור דמלאכת מחשבת אסרה תורה, דממש שווה המעשה אם הוריק תצואה עם הפסולת ממעלה למטה, אם כוונתו היתה להוריקו לכלי או כוונתו היתה שע"י ההורקה יזרה הרוח המזין מן התצואה ובמחשבתו תלוי הדבר אם יתחייב אם לא, וזו כוונתם מלאכת מחשבת אסרה תורה. כלומר, שחלוי במחשבה, ועכ"פ כך נמסר ענין זורה, שהוא ע"י רוח המסייעתו קיוע ממש והאדם רק המוריקו ממעלה למטה ואם אין רוח לא יזורה כלל.

(ז) וכן הוא במלאכת חורש ע"י בהמה, ועיין רמב"ם (פ"כ הלכה) שכתב דכתיב "וצהמתך", ופשוט דאין כוונתו דמקרא זה מוכח דלא רק אם חורש במרא בידו אלא אף אם חורש בשורו, דהרי קרא כתב לענין שביחת בהמתו, והיינו דפשוט במכות (דף כא ע"ב) יש חורש תלם א' וחייב עליו משום שמנה לאוין. החורש בשור וחמור וכו' ובשביעית ויו"ט וכו', הרי דחרישה כמו שמפורש לענין כלאים דהנהגה, כך הוא לענין מלאכת שביעית וכן לשבת ויו"ט. וצירושלמי (סנהדרין פ"ז ה"ז) נאמר - "הגע צעלמך שחרש בשבת הרי הוא נסקל ע"י והיא פטורה". מפורש דהחורש צהמה אף שהאדם רק מכוונה לתלמים מנהיגה וכל המלאכה נעשית ע"י הבהמה - נסקל על ידה. והרמב"ן (שבת דף קנ"ג ע"ב)

בהמה טמאה לגוים ומחצץ ומגבן באיסורין, כגון שהעמיד בשרף ערלה וחומץ של י"ג דאיסורי הנאה וינהו, ואינו ראוי לאוכל נפש. נראה לכאורה, דגם ע"י השרץ והחומץ שנעמד אח"כ, נחשב ג"כ למלאכה ד"ת, אך בזה י"ל ג"כ דרק אמתצן קאי שהוא בורה, חייב בד"ז, אבל במגבן צריכה להיות פעולתו שמקצצו זה אל זה. וצ"ל ההרצה מהראשונים סברו, דמ"ש חכמים דיש רק שבות, קאי אכולהו ולא רק על מכבד ומרצץ אלא גם על מחצץ ומגבן.

ג) במלאכת מצעיר ומכבה יש לחקור, אי הוו מאלו שנריכים להיות מיד ע"י מעשיו או אף אם נסיבת עשייתו תלם המלאכה. ובאמת זה תלוי במחלוקת החוס' והרא"ש (צ"ה דף כב ע"א) דאיתא התם המוסקף שמן צנר חייב משום מצעיר והמסתפק ממנו חייב משום מכבה, ופירשו החוס' בד"ה והמסתפק, דמיד שמסתפק מהשמן מכבה קלף, היינו שמחממט כח המאור, אבל מה שיכבה לאח"ז יותר מהר זהו רק גדר של גרס כבוי ואינו חייב וה"ה במוסקף שמן צנר, דע"י הוספת השמן מתוסקף כח המאור מיד וע"י הוא חייב. ואלו הרא"ש שם מצאנו, דמה שמקדים הכבוי ע"י זה שמסתפק מהשמן זהו חיוב כבוי, ומה שמאחר כבוי ע"י הוספת השמן ידלק יותר, זהו חיוב מצעיר. מוכח, דס"ל דמלאכת הצערה וכבוי אין ז"ל דוקא חיבך ומיד כפעולתו. ועיין קרבן נחמאל (שם) מה שהביא מים של שלמה להעיר על ראיית הרא"ש.

וכבר עמדתי עמש"כ מורי הגו"ל שו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' ק"ט) כדבר פשוט, דהצערה וכבוי הוא מהמלאכות שז"ל מיד ואינו כמצול או אופה שהוא מניח רק הקדירה על האש ונגמרת ע"י האש, דכל מלאכה ומלאכה היא לפי מה דנמסר ואיך שהיה צמטק, ודבריו נסבזו עמש"כ רבו בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' קנ"ז) אם מעריך שעון שידליק בעוד זמן, אי יש בזה חיוב ד"ת אם ערכו בשבת או העמיד הנר סמוך לו בשבת, ופלא, שלא הביאו דברי החוס' והרא"ש הנ"ל, ועוד יותר נפלאתי עמש"ש בשו"ת מהרש"ג ח"ב סימן ז' בהך דמוסקף שמן צנר חייב משום מצעיר והמסתפק חייב משום מכבה, הוא גם בלא מפעולה זו תמשך ההצערה או הכבוי רק צמו"א שבת, ושכן משמע מסתימת הש"ס והפוסקים, הרי הנאנו מהחוס' מפורש דז"ל שההצערה או הכבוי נגרם מיד כפעולתו, עכ"פ בסי' ק"ט הנ"ל כותב בהיפוך והוא כסברת החוס'.

ד) לפי זה הורווח לן שורש הצנת דברי המג"א סימן רנ"ב סק"כ במלאכת טוחן, דהנותן חיטים לכלי שמשם יורדים אל צין אצני הרחיים ורכב, דכתב שאין בזה חיוב מלאכת טוחן. ומקורו מהג"מ, וידועים דברי האנן עוזר (סי' שכ"ח) דחולק עליו וכל מ"ש תלוי,

(באות ז') במלכת חרישה כך הונח, משא"כ הולאה והכנסה הוא רק אם נעשה ע"י גופו ופעולתו והיו רק כגרמא דאינו אסור מד"ת, והיו חידוש המורה באיסור מחמיר דיש איסור ד"ת ולא חיוצי חטאת וסקילה. ממילא, הדרך לכללן דבהולאה אדרבה מוכח משם דכל גרמא אינו אסור כבגמ' (דף קכ"ז ע"ב) "מעשה אסור גרמא מותר", ורק במחמיר אסור.

(י) **ומעתה** נבוא לנידון דין, במים הבאים דרך לינור מרה"ר לרה"י והלינור מגולה כנ"ל ואינו עושה שום כח למשוך המים, כי הם נדחקים לכל הלינורות שצריך וכל מקום ומקום ע"י הלחץ אשר מכח המקום הגבוה שנמצאים, כטבע המים שנדחקים ממעלה למטה ושזו עולים עד אותו גובה כמ"ש, גם הרמב"ם בפירושו למקוואות צלינורות הכפופים, וכל הנעשה בזה הוא פתיחת הברז היינו הסרת המונע ועי"ז יוצאים המים מעצמם.

(יא) **מבואר** בגמ' (ערוזין דף פח ע"א) דשופך מים ברה"י ויאלו לרה"ר הוי רק גרמא, ועיין ח"י חת"ס (שבת דף ח"י ע"א) ובהגהתו לשו"ע (או"ח סי' רנ"ב) דהא דמשקה מים לזרעים המבואר בריש מועד קטן דחייב משום זורע, היינו רק במשקה ממש, אבל פותח מים לגינה הוי רק כחו.

והנראה, לכאורה, דפתיחת הברז עוד קיל מזה, דכבר כתב החת"ס זכמה מתשובותיו להל' מקוואות וכן הדברי חיים דפתיחת הברז לא הוי הוי-ה על ידי אדם, ורק לענין נטילת ידים בסימן קנ"ט חשוב כח גברא, אבל לא הוי-ה ומעשה אדם. וכן בגמ' בחולין צפ"ק בפטור מים וסבב גלגל אז סיבוב הא' חשוב כח גברא, וחו מצינו בסנהדרין (דף ע"ז ע"א) לענין ראייה בכפתו לחוך המים וסוף מים וחמה לבוא, ועוד בגרס מוס בהטלת מוס בקדשים ובכור. וכן ברא"ש (ב"מ דף ז ע"א) דאפי' אמירה תחשך למעשה. וכן בהרבה מקומות, אשר אם נדמה אותם זה-לזה יהי' קושיות וסחירות. ברם, כבר העיר מורי ז"ל בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קט) הנ"ל דאין לדמות מוין למלכת שבת, דבשבת מצינו דיש פטור שלא כדרכו בכלאחר יד או עשה בידו השמאלית וכיו"ב ועל כרחך מה דאמרו (דף קנג ע"ב) הנ"ל (באות ט') דילפינן עד דעשה מעשה בגופי', הוא רק לענין ע"ס הלימוד מה כוונת המורה באומרה לשון עשי'. זה ילפינן משם (סנהדרין דף ע"ז ע"א). ועד"ז מ"ש (דף קכ ע"ב) דמעשה אסור גרמא מותר והגמ' מדמה שם למחיקת השם, הכוונה ג"כ להדין המושג "עשי'".

אמנם, אכתי, הנושאים אינם שווים בכל המקומות וכמ"ס החוס' (סנהדרין ע"ז) דיש חילוק בין

כתב שאם הוא נותן עליה עול וכובש אותה מחמת ידו וברשותו היא עומדת כל המלכה נקראית על שם האדם, עיי"ש. והעיקר נראה כנ"ל, דאף דאפשר חרישה גם בידי צמרא, מ"מ עיקר שם חרישה הונח ע"י שור וחמור, והוא כעין זורה ורוח מסייעתו.

(ח) **עוד** סוג ד' בעושה המלכה ונגמרה עיקרה אחר השבת, לסוג זה משתייכת מלכת זורע. ונראה, פשוט, דמניח קדירה או מאפה בתנור סמוך למו"ש ונחבשל או נאפה למו"ש דאינו דומה לזורע. ועיין מנחת חינוך (מוסך השבת באות ב') דמציא שם מדברי חוס' (דף נ ע"ב) דעד שלא הושרש אין כאן זריעה. ובשו"ת מורי הגז"ל מהרש"ג (ח"ב סי' ז') עיי"ש. ומה שמציא ממחמתין כריחות (דף יט) בעושה מלכה צדיה"מ בין יוה"כ ושבת דפטור, דספק שמה עשה מקלטה בע"ש, ברם היטב דבר שמשם אין שום ראייה להתחיל מלכה ביום הכיפור ונגמרת ביום אחר וכמוה דהתחיל סמוך למו"ש ונגמר במו"ש כמבשל ואופה או מצעיר ומכבה איך הדין, דפשוט דיש לאוקמה כבעין כותב ב' אותיות וכתבן בין השמשות, דאפשר אית' נכתב ביוה"כ והב' בשבת ונחלקת המלכה לב' ימים. וכבר הערתי לעיל (באות ג') במש"כ שם מורי ז"ל, דבמוסיף שמן בנר וכו' יהי' חייב. ואפשר דגם אם התוספת גרמה שעל ידי זה תמשך ההדלקה רק במו"ש ק.

ברם בפשטות נראה, דאין דומה למלכת זורע שהונח כך שההשרשה מתהוו' במספר ימים, ואף דבאמת מצינו, דהשורה חייבים במים חייב משום זורע וכמו שהציאו הרמב"ם (פ"ח הלכה) ושם נראה דיש שגורם השרי' במים שיצמחו מיד, ועיין במג"א (סימן של"ו סק") והיינו כ"כ זמן עד שיצמחו, עכ"פ אפשר ששבת עצמו יפעלו המים הצמיחה ולא כזורע בקרקע שממשיך ימים עד התחלת הצמיחה. מ"מ הוא על דרך שכתבנו לעיל (באות ז') במלכת חרישה, דאף דאפשר צמרא בידו, מ"מ חייב כמו כן ע"י הבהמה, משום דבעיקר שם חרישה מונח עד"ז. כך בזריעה, אף דאפשר בשורה חייבים במים ויצמחו בזימון, מ"מ עיקרו הונח בזורע בקרקע כמו בכלאים ושביעית, אף דבאלו נמשכת התחלת המלכה לאחר השבת. ועיין גמרא זבחים (דף נד ע"ב) מקור דין זה, ולפוס ריהטא אין לנו בכל מלכת שבת כיו"ב שעיקרו וכל המכוון הגורם החיוב יעשה מאליו במו"ש רק מלכת זורע.

(ט) **הנה** מלכת הולאה והכנסה מרשות לרשות. הרי מפורש, אמרו בגמ' (דף קנג ע"ב) בענין מחמיר עד דעשה מעשה בגופי' ולכן אין צו סקילה ולא חטאת. ופרש"י, דלא עבד מלכה אלא דיבור בעלמא. הרי דמחמיר ומוציא מרשות לרשות אינו חייב. וכבר עמד בחזו"א (או"ח סי' לו) דלדברי הרמב"ן הנ"ל

(ג) **מכל** זה אין להציא ראיה למלאכת שבת בכחו וכו' כחו כיו"ב, ואף דמצינו במלאכת הוצאה צעירותין הנ"ל דכחו צרה"ר דרבנן ולא גזרו בכח כחו, ועיין רמב"ם (הל' שבת פט"ו הי"ח), פשוט דהוצאה מרשות לרשות משונה איסור מלאכתו, כמ"ש רפ"ק דאפילו מושיט חורק אין לדמותו להוצאה בגופו, וכמ"ש במפורש בפרק הזורק דלריך לימוד מיוחד למושיט חורק ולכן כחו וכ"ש כח כחו שונה וקיל כמ"ש צעירותין וכמ"ש שני"י. ועם כ"ז אם מושך וגורר דבר כבד שדרכו בכך חייב, כמ"ש בפ"ק (דף ח' ע"ב), וכן בפ' אלו נערו (כתובות דף ל"א ע"א) ה"י מגרר וכו' ולפוס ריהטא נראה דאף דמצינו גבי מלאכת קוצר דחולש צרגליו או צמרפקו פטור, כמ"ש צירושלמי (פ"י הי"א), מ"מ הוצאה בדרך גרירה דדבר כבד לא יהי' חילוק אם משכו צידו או דחאו ודחפו צרגליו ובכל חלקי גופו כמ"ש בהוצאה, ערמב"ם (פ"ג הי"ד מה' שבת).

אמנם, ממה שמחלקים במלאכת הוצאה בין פעולת גופו לבין כחו וכו' כחו, אכתי אין מזה ראיה והוכחה ודמיון לשאר מלאכות, רק הכל חלוי בכל אחד ואחד כפי גדרי המלאכה כפי שסדרנו כבר לעיל בקצתם, כמו צורה שהוא מיוחד במה דהכל נעשה ע"י הרוח המסייעתו והאדם רק ממציא החיטים לרות, אכן לריך דוקא שהאדם יפעל בכדי כך, ואילו מניח החיטים על הקרקע והרוח יזרה המוך לא מצינו שיהי' חייב ואף אם כבר מצוי הרוח שהמוץ יזורה, כי צד"ז אפילו קיצה וסיוע אין מלך האדם.

(יד) **בענ"ד**, לפלא מה שכמה מגדולי האחרונים ראו ללמוד ולהסתייע מדברי הנמוק"י (פ"ג דצ"ק) גבי אשו משום חליו, ממה שמסביר שגגרא אחר ההתחלה באש כמו בחץ, מההדלקה בע"ש, דכוונתו רק לאחזה רמז דמיון ונמשך אחר התחלת הפעולה, אבל אין זה יסוד להלכות שבת, דנימא דהנותן זמן לנצטו וקלט הנצטו צמוצ"ש דנאמר דנמשך אחר ההתחלה ויהא חייב או בהדביק פת בתנור קמוץ למוצ"ש. ואף דגם מורי ז"ל נמשך קצת צד"ז בשו"ת שלו (ח"ב סי' ז') הנ"ל (באות ג'), אך הוא מסתפק רק במלאכת הצערה וצישול דבאלו תמיד נעשה המעשה המסייע רק במאוחר לא על אחר כפי דרכו שם וגם כבר רמזתי לעיל (שם) דבסי' ק"ט שכתבו כעשר שנים אחר סימן הראשונה הנ"ל העיר ג"כ בזה.

ולבן בענ"ד פלא מש"כ צאגלי טל מלאכת טוחן (אות ג' סק"ו) בטוחן בריחים של רות, לדמותו לדברי הנמוק"י הנ"ל והא דאבנו וסכינו שהניחן בראש גגו ברות מצוי עיי"ש. והרי די מפורש בפ' הכונס (ב"ק דף ס"א ע"א) דליצה וליצתה הרות, דבמקין פטור אף דבשבת צורה ורות מסייעתו חייב, דשאני שבת דמלאכת

מוקין לרציחה. דמה שנחשב לגרם במקין פטור, ברציחה חייב, ובדאי לא נאמר דכל שחשבינן צרופה דמתחייב ממש בכחו או גרמא יהי' כן במלאכת שבת, דהרי אפילו בשולח גוי להרוג אמרינן בקדושין (דף מג ע"א), דאף דאין שליחות לדבר עזירה ולגוי, עכ"ז חייב, לפחות צדיני שמים ולא מצינו כאח צה"ל שבת, וכמו כן בגרם הטלת מום בקדשים ע"י אמירה לגוי כנ"ל. כמו כן ישנו חילוק בין מתכוין או לא מתכוין ועד מתעסק, ועכ"ז מצינו בחלצים ועריות דאף מתעסק חייב כמ"ש בפ"ג דקדושין הנ"ל, ובשבת פטור ואין בו איסור, ואילו במוחק את השם שהגמ' (שבת דף קכ"ב ע"ב) מדמה להו, ועכ"ז צ"ס כחוב על בשרו טובל ונקרא רק גרם מחיקה ומותר. וכן הרשב"א (שם) בחידושיו כתב דאין פסיק רישא שימחק, ובפשטות הגמ' מחפרש משום היתרא דגורס.

אכן, זה כשלא נתכוין וכמתעסק, משא"כ במה ששאל דוד המלך אי שרי למכתב על חספא ולמשדך, בהגמ' מכות (דף יא ע"א) ולא אמרינן דהוי גרמא, דשם הוא מתכוין ולא מתעסק כלל, עיין שו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' קטז) שנדחק בזה, ולפענ"ד כמ"ש אחי שפיר. והעיקר שיש לחלק בין הנושאים של הסרת מונע, והוי-ה וכת, כח כחו, גרמא ומעשה צידים. אמנם כל אלו, ג"כ, בהכרח לא בכל העניינים שווים, אפילו בשמות אלו הנ"ל והוא מוכרח כנ"ל הראי' ועוד כהנה וכהנה מקורות חזקים ומכריחים.

(יב) **אם** כי כל הדברים ידועים ולא תשבע עין לראות וגו', אוסיף עוד נופך מגמ' סנהדרין הנ"ל (באות הקודם) באשקיל עלי' צידקא דמיא (שם דף ע"ז ע"ב) בכח הראשון חייב, אף דהוא רק הסרת מונע, ושם אמר רבא הזורק חץ ותריס צידו ובא זה ונטלו ואפ"ה אם הוא קדם ונטלו פטור, דבעידנא דשדיא מפסיק פסיק גירי. הרי דמסיר מונע לא הוי מעשה, וכבר עמד הרמ"ה שם בזה וחילק בין תריס דלא פגע ונגע עדיין החץ אליו, משא"כ בצידקא דמיא הוי כגוף א', עכ"פ הכח הראשון, עיי"ש.

ובענ"ד חידושו בהצגת דבריו אינו כמו שהצינו שטחיות הדברים, אלא דכל זריקת החץ ברגע שיש תריס אינו בגדר קיצה וגרם וכ"ש דלא רציחה ממש, כי אינו סוג זה כלל ולא הדרך בזה כלל והוא רק כמתלהלה ומורה חנינים וכמאמן ומרגיל לכיון לירות, משא"כ במסיר צידקא דמיא דכן הוא הדרך בסכרי המים להשקות שדות וכיוצ"ב, כמ"ש צ"ב נטל נרור והועיל דכניש או אפיק, ובפ"ק דחולין בסרני דמיא והרבה מקומות בש"ס, לכן בזה העיקר הסרת המונע הוא הוא המעשה הרגיל, משא"כ הסרת התריס כאשר כבר נורה החץ. עכ"ז חילקו בין כח ראשון להבאים אחריו כיון דמתערב בו כח הדוחף של המים וכמ"ש בפרק כל הצער באריחא דלאי (חולין דף קז ע"א).

רגיל, והיינו אור ולא חמה וחמי טבריא. זו כוונת הראשונים שם שלמדו צ"ח שהוא דמיא לבישול בשבת ובישול פסח שמפורש בהם דלא שייך בחמה וחמי טבריא, ועיין ביאור הגר"א בסי' פ"ז ליו"ד, והכוונה כנ"ל.

ממילא א"ש דהמצל בחמי טבריא, לא רק דאינו חייב בפסח אלא גם האוכלו אינו חייב דהרי כתב ובשל מבושל וגו' וה"ל כאלו הי' מפורש מבושל באור, וה"ה בזרע בעץ שאינו נקוב, כיון דלאו רצייתו, והיינו כרש"י דאין דרך זריעה בכך, הו"ל כמפורש ומקובל דלא הי' בעץ שאינו נקוב בזריעת הסממנים במשכן וקצירתו.

לפי זה, נראה פשוט צענ"ד, דאף אם ישחנו דרכי הבישול ורוב כל העולם יבשלו ויאפו בחמי חמה, כמו שבזמנינו כבר יש הרבה חמם מקרני השמש כדודי שמש בארה"ק שמרכזים קרני חום החמה או בחמי רותחים ממעינות בחמי טבריא או כאדים המתפרצים מעומק מעי האדמה - ננקוט שאינו שונה להלכה מחמי טבריא, מ"מ ע"י מה שכל העולם יבשלו כך ויהי דרך הבישול או אפיה דוקא כך נאמר שמעבשיו יהי בישול זה אסור מד"מ כהדיוק השטחי מרש"י הג"ל וכן צ"ח ובקרבן הפסח, כי לפי מרש"י היסוד הוא, דמפני שידוע שבאותו זמן במשכן הי' הבישול ע"י האור והזריעה בעץ, דוקא נקוב ובקרקע ממש - מזה אנו יודעים מה שאינו מפורש כמפורש ומקובל איש מפי איש, אבל לא יעלה על הדעת שאילו הי' משתמשים בזמן המשכן בחום חמה או טבריא בצרור אז הי' גם אסור מד"מ, ודאי נראה דאין זה אומר כלום, כי העיקר שם ואיך שהיה אז משמש לנו גלוי על אמתת כוונת התורה וההלכה האמתית, ממילא פשוט, דע"י השתנות הזמן ויהי רוב וכל השימוש של בישול בחמי חמה וטבריא והזריעה בעץ שא"נ - ההלכה לא תשתנה ע"י.

ראיך להקשות דמינו כמה פעמים צ"ח דאוליין צחר רוב העולם, כגון (שבת דף זב ע"ב) המוציא משוי על ראשו פטור ואת"ל אנשי הולל וכו', וערמז"ס (פי"ב הי"ד) דמחלק בין אם הוא משאוי ביד שכן דרך המוציאין ונמצא כמוציא על כתפו או בידו, אבל אם לקח חפץ קל וכו' פטור שאין זה דרך רוב העולם להוציא וכו', בזה ודאי נראה דתלוי בכל זמן איך מנהג רוב העולם במשאוי כגון זה ואם ישחנה נהג רוב העולם, ממילא דין התורה לפי הנהג זה, כי עיקרה הי' הגלוי דאופן ההוצאה תלוי כפי האופן שנוהגים להוציא משא כגון דא, אבל בישול וזריעה וכו"ב לא נאמר דתלוי כפי שנוהג העולם לבשל או לזרוע רק המכוון דע"י שאנו יודעים שאז הי' עז"ז, משלים לנו לגלות החסר ואינו מפורש מה פירוש והכוונה הצרורה לתיבת "בישול" בפתחם או ענינו. לזה כוון רש"י הג"ל.

מחשבת וכו', הרי לך דמה שהוא ממש דומה בזה דבשניהם הרוח הפועל, עם כ"ז יש שבשבת חייב ובמקין פטור. והרא"ש כ' שם בסוגיא שכן הי' מלאכת זורה במשכן.

ולחבין דבריו צענ"ד, יש שורש גדול בדבריו, אעתיק מש"כ כבר עמס"כ רש"י (שבת דף לט ע"א) בחמי חמה דלכו"ע שרי דאין דרך בישול בכך, ובאגלי טל מלאכת אופה (אות יט) עמד בתמהון רב לדעתו שהבין בכוונת רש"י, דהיינו דחמי חמה הי' כענין של "לא כדרכה" וכעין כללחר יד במלאכת שבת. לפי זה תמה דבמצל פסח בחמי טבריא אף דלא יתחייב משום מצל אבל יהי אסור מד"מ משום מבושל, וכן בחולש בשבת מעץ שאינו נקוב, דאמרו בגמ' משום דזרע דזרע בעץ שאינו נקוב לאו היינו רצייתו ופרש"י אין דרך לזרוע שם, והרי טעם מספיק רק שלא לחייב על הזריעה אבל הקצירה למה יהי פטור דזה כבר לא הי' משונה מכל קולר, וכנכס לחתור ולחלק בין אם השנוי הוא בהנעשה או בהעושה בכל כללחר יד או שלא כדרכו, עיי"ש.

טו) ובענ"ד כוונת רש"י כבי חמי חמה, וכן הגמ' בזרע בעץ שאינו נקוב ורש"י שם פשוט ומובן, כי לכאורה הל"ט מלאכות נלמדות ממלאכת המשכן ומצל שהוא בכלל נלמד מבישול הסממנים (שבת דף עד ע"ב), ומהיכן אנו יודעים דבישול הי' בחמי האור עד דנקטינן כדבר ברור לכו"ע דחמי חמה אין בו משום אסור מצל או לולה, זו כוונת רש"י לבאר, והיינו כיון דאין הדרך לבשל בחמה הו"ל כאלו מפורש בתורה או כאלו הי' מקובל איש מפי איש דבישול סממנים הי' באור, ואין מזה משום כללחר יד ונעשה שלא כדרך עשייתו, ובדאי פשוט דאף אם היה מפורש וידוע שהבישול היה באור של עצים, לא נאמר אכתי דבישול בשמן או בסייד וכו"ב מכל החמרים הבורים ומצלים דלא יהי דמיא באור של עצים, דכל עניני בישול חד הוא וכולם שוים לחיוב כמו שהתורה חייבה את המצל בפתחם שפשוט דלאו דוקא סממנים, אלא כל השייך ב' בישול כקבלת חו"ל ולא זהו דנחמעט מהדמוי למלאכת המשכן, אבל לבשל בחמי חמה או חמי טבריא בזה הוא דביאר רש"י כיון דאין דרך בישול בכך, בכך אינו נכלל במושג "בישול", דכוונת חום ובישול, כאמור, הוא שתהי' הרתיחות ממש כחום האור.

ובזה הוא מ"ש ציו"ד (סימן פ"ז סעיף ו') דצ"ח שבישלו בחמי טבריא ובדאי כך הוא בחמי חמה דאינו חייב משום מצל צ"ח ואף דלא כתוב מקרא רק בפתחם "לא תבשל גדי" ומנ"ל כוונת התיבה "לבשל" אם דוקא חמי אור אולי גם חמי חמה, אלא דצ"ל ג"כ כנ"ל, כיון דאינו דרך בישול בחמי חמה כנוהג הסממי בעולם, לכן תיבת "מצל" - הכוונה ברורה שהוא על דרך שהיה

עד"ז יש להצין דברי הרא"ש צ"ח הכונס (בבא קמא דף ס' ע"א) כמ"ס כבר דזורה הי' במשכן בסיוע הרוח. מ"מ נראה לפשוט דה"ה אם יוקבע בגלגל כעין כנפיים או דפוס וע"י שיגלגלו יוליד רוח שמזורה המון מהתבואה, ג"כ חייב, ולא יעלה על הדעת דדוקא רוח מקייעתו בלי שיתחזה שיהיה הרוח ג"כ ע"י האדם. אבל צמניה התבואה במקום פתוח והרוח הנושבת והמוץ חזרה כמו שכתבנו למעלה, נראה כיון דאין בו שום פעולה וסיבה מהאדם רק הזמנה אל פעולת הרוח - לא יחויב. ברם, בטוח ע"י כנפיים שהרוח מטבעית מגלגל, הרי הנחת התבואה במקום שהרוח מזויה, עדיין לא נקרא זורה, וכ"ס כאן צמניה חטים ברחיים והרוח מגלגלת הרחיים מעצמו בלי שום פעולת האדם, הרי בטוח ודאי שאין לנו שום גלוי דאם הרוח מקייעתו סיוע ועיקר בזורה שיהי' חייב, אמנם אם האדם מגלגל ומסבב ועי"ז יתגלגל עוד זמן מכת הדוחף ודוחק שנוצר, ע"ד מה שנקרא בפ"ק דחולין בקובע סכין בגלגל, דסיבוב הב' כבר אינו כח גברא, וכמו כן בסדנא דמיא, ומה שמצינו בגמ' שם מענין רציחה בכיו"ב, עדיין אין לנו גלוי וסבבא לדמות מעצמינו מילתא למילתא הלכות וכללי מלאכת שבת שכ"כ שונים כל מלאכה בגדר פריטיו מזל"ז, ואיך נלמדו מעניני חובל ומזיק וכיו"ב. והרי כמה פעמים מצינו בגמ' שרצו ללמוד שאר הלכות מהל' שבת ולא בהיפוך ללמוד הל' שבת משאר ההלכות.

טז) **ובמעשה** בפתיחת צרו לצינור והמים יוצאים ומשקים הזרעים, כבר הבאנו לעיל דברי החת"ס צחי' לשבת (דף י"ח ע"א) ובהגהתו לשו"ע או"ח סי' רנ"ב, מדיוקא דרש"י ריש מועד קטן, דדוקא משקה אל הזרעים ממש הוא דהו' זורע אבל פותק מים לגינה לצינור אינו חייב עי"ש. ככה לכאורה הפותח גג ותחתיו שחילים חרעים והגשמים יורדים, נאמר דהוי משקה מים לזרעים, דהוי כמסיר הברזא של צינור למים של השקאה, ועיין שו"ת אבני נזר (ח"א סי' קט"ז) דרונה לדייק שהרשב"א בפ"ק דשבת יסבוב דפותק מים לגינה בשבת חייב, גם ראיתי שהר"ח בגליון פ"ק דמ"ק כ' וז"ל - "והממשין מים לזרעים בשבת".

ולולא דברי מחברים גדולים, הי' אפשר לומר לפי מה שהארכנו לעיל, דאין לנו מפורש בהל' שבת לפטור כח שני וכיו"ב לחלק, כעין דמצינו בחובל ומזיק, ונאמר דהן אם מסיר המונע וכחו כמו פותק מים לגינה, אין לנו מקור מוסמך בהחלט להחיר, כי מהדיוק מדברי רש"י צריש מוע"ק אינו דבר מפורש, והרי ברשב"א ספ"ק דשבת (דף י"ח ע"א) נראה דאוסר לפותק מים לגינה בשבת, ופשטות דברי הר"ן שם ג"כ כך נראה, רק בשו"ת האבני נזר הנ"ל הסיב דברי הר"ן לד"א, עי"ש. גם הריטב"א בפ"ק דשבת בפשטות דבריו, נראה כך דהפותק בשבת חייב, ופשטות הגמ' שם,

צענ"ד, דמ"ס דהטעם בכמה מהם משום דאם עושהו בשבת אסור ורק אם בעשאו בשבת גופי' ג"כ אינו אסור מד"ת לא גזרינן בע"ש סמוך לחשיכה, עכ"ל לא קאי על כל הנאמר שם, דהרי במבשל לא אסרו, רק באם שיין שמה יחתה. מזה נראה, דמלאכות שרגילים לעשות בהמשך זמן ומיומא לאחרא אינו חלוי העשי' סמוך לשבת בכלל הנ"ל. וכה הוא פתקות המים לגינה ויכול להיות ששבת יהי' אסור ד"ת ועכ"ז לא גזרו כלל בע"ש, ולפי"ז אי"ז למש"כ החת"ס הנ"ל בזה.

ושפיר י"ל דפותק מים לרחיים לגלגל הגלגל המניע הרכב, יהי' אסור וכמוהו הסרת מסגרת כשפיתח המים על הגלגל להניעו, ולא נחלק במלאכת שבת בין הסרת מונע להוי' ממש כדברי המג"א שצסי' רנ"ב, דהדיון שם הוא ברחיים הממגלגל ורק נחינת החטים בהאטרובל שמשם יורד אל בין הרחיים ורכב, הרי הוא ממציא רק הגרעינין שיטחן שמה, הוא עיקר מה שהחירו, ובה הרי מלאכת טוחן הוא רק אם עושה משהו בהנעת הרחיים, ועמש"כ דו"ז הגאון בשו"ת גורן דוד סי' ט"ז. כמו כן אם יסיר המסגר שהרוח יניע הכנפיים של הרחיים, ואף אם יסיר דלתות וחלונות שהרוח תשלוט בהם ויניעם, אפ"ל דחשוב ג"כ לפעולה. ואין זה דמיון לזורה והרוח מקייעו, דשם הוא רק ממציא התבואה שזורה הרוח שהוא יוצא מכלל סוגי המלאכות, דאף זה אסור מד"ת, אבל כאן אינו דנים אם זה ג"כ יקרא לפעולה לנוע הרחיים, אבל המלאכת התבואה אל העחינה הרי זה מה שהמג"א ודעימי' מחירין. וזה העיקר לחלק מה שהשיב האבן העוזר על המג"א צסי' שכ"ח. ואף הכנסת הקיטור אל הגלגלים ע"י פתיחת הברזא יש לו מקור מזה ואי"ז למה שנדחק החזו"א צסי' לו דהוי דמיא לחורש בשור.

רק מה שנשאר לדיון ועיון הוא, אם בפעולת המלאכת כח המניע הזה די אל המלאכה שתעשה, וכעין זה במלאכת כבוי והצירה, ע"י פתיחת החלון או הדלת כמ"ס שם (דף קכ ע"ב) שאם יכוין לזה יהי' חייב, כי ע"ס הצירה או כבוי אף שאפשר ממש יצידים וכן לשפוך השמן מן הנר, מ"מ ככה בטופח צפיו להצטיר המדורה או לכבות כמ"ס כן בירושלמי (שבת פ"ה ה"ה) הצטיר וכיבה בנפיתיה אחת חייב שמים, והרי מפורש בכמה פסוקי חנ"ך נופח באש וכיו"ב. ממילא הה"ד במכיון לפתוח הדלת נגד המדורה להצטיר או נגד הנר לכבותו כנ"ל.

ופלא מה שהגרי"י ענגל בגליוני הש"ס, מציא מזה רא"י שכתו פטור בשבת ונפיתיה צרוח פיו הוי מעשה גופו, והכל מפני שהשוו מלאכת שבת אל הל' מוקין ורציחה וכיו"ב. אמנם רק ההיפך מצינו כנ"ל, ולכן הוכיח הירושלמי משם, הדא אמרה נפח בכלים ושצרון

חייב. וזוהי הו"א בגמ' מנחות (דף נו ע"ב) שהביאו האחרונים. ולענ"ד הו"א רק עד"ז וא"א להאריך כ"כ בכל פרט שירצו פארותיו ועוד חזון למועד בס"ד.

(יז) **מכל** המקובץ לפנינו, הנראה דרך זהותה והכנסה מרשות לרשות, מצינו מפורש בגמ' ורמב"ם ושו"ע דיש חילוק בין כחו לכח כחו, ולכן גם זוהי יש לדבר בחילוקים שבין כח ראשון וכו', בין כח והסרת מונע בפתיחת צרור, אבל בפתיחת צרור להשקאת זרעים במלאכת זורע והדומה לו, לא מצינו מפורש גדרים וסוגים האלו ויש מקום לומר דיש אופנים שהוא אסור מד"ת.

(ח"י) **מקום** אחי צמ"ש במבשל (ביצה דף ל"ד ע"א) דהנותן הקדירה חייב משום מבשל, או המביא מים הקדירה המונח על האש, אם פותח צרור שיצאו המים אל הקדירה העומדת על האש אם היינו כמביא מים, ואין חילוק בין מים ראשונים או הבאים אחריהם בקיצת הפתיחה וזאת המים יוצאים כבר מעצמם או ע"י גוי והוא יסיר הכסוי שעל הכלי כדי שיכנסו בו המים. ולהאמור לעיל לכאורה בפתיחת הצרור יהי' חייב אם הכלי עומד על האש, ואילו במסיר את הכסוי, ידון כמפנה מקום להמים שיכנסו.

וכיו"ב יש לדון, בהוצאת המים החמים מהדודים בפתיחת צחים ככ"פ, ועי"ז מופנה המקום ונחרוקן שיכלו המים לחדור מעצמם, ואין זה כח ופעולה להכנסת המים במה שמפנה המקום וכאילו מריק הכלי וגוי יכניס מים לכלי העומד על האש, אבל אם בפתיחת צרור להשקאת זרעים נאמר שהכל נמשך זאח"ז ואין כאן חילוקי כח וזכר כחו והסרת מונע או פעולה ממש או הוי', א"כ במה שפותח הצרור כדי להוציא המים החמים, הרי באותו זמן המים הקרים מחוברים ונדחפים ונכנסים בהמשך א' בהלינו גבי השקאה מה שנתרוקן במה שיוציא כפיהן מתמלא ויוצא, ואם ידון הנכנס למקום שנתרוקן כי הוא כחו של מגדל המים ממקום שמתפשטים ונכנסים לכל המקומות שמוצא, הרי ההכנסה זו באה מכח המכונה השואב ומעלה המים להמגדל שמשם נתחלק לאלפי צינורות והוא או פעולת גוי העובד בזה או כח עצמו של המים העולים ומתפשטים בזה הלחץ איך שהוא ככ"מ. ואין זה כב' שעשאוה, זה אינו יכול וזה אינו יכול, כי הא' כנותן רק המקום והב' כמכניס המים ואין פעולתם צענין א', רק אם נניח כנ"ל דפתיחת הצרור במלאכת שבת הוא כמושך וגורם ומקצב בקיצה המחייב צאחה ממלאכת שבת, והמתקבל יותר על הדעת דאין לדמות השקאה לזרעים אל מלאכת מבשל ומי שדעתו רחבה יקבל צרכה בהלכתה רצחא לשבתא.

(ט) **ולפעמים** יש ושני העניינים תלויים זה בזה, כי כמו שפותח הילוך המים ממש, בזה נפתח הכסוי אל הכלי העומד על האש, ומאין נמציא המקור המפורש בזה' שבת בכל מלאכה מה הגדר של גרמא דקיי"ל דשרי מה"ת, ומשל הנאמר בזה בשבת (דף קב ע"ב) כנ"ל כמ"פ, הרי הוא כמעמיד כלים מלאים מים שהאש ישברם ויכבה עי"ז, הרי אין זה דרך המלאכה הזו של כבוי, גם לא פעולה וגרמא צעם האש ולא בהכבוי ויכול להקרא רק הזמנה אל הכבוי ואינו דומה למי שפותח חלון ודלת צרות שאינה מצויה הנאמר שם בגמ' קודם לזה, דכבר כתבנו דמלאכת כבוי הוא ע"י שנופה באש וכבה המפח אם מצעיר או יכבה וכמוה פתיחת הדלת, משא"כ הכנת כדי מים בקרבת האש, אם כי הרבה גדולי אחרונים דנו צעניי הסרת מונע וכחו, סדרתי רק צענ"ד מה שמקורו מפורש בעירובין ושבת ככחו בהוצאה והכנסה ואילו בשאר המלאכות דרוש להמציא דמיונות והשוואות למי שדעתו רחבה, ועי' בכת"ס עצמו (אה"ע סי' כ' ח"א) מה שהמשיל לגרמא בהצברה.

(כ) **מקום** אחי להעיר עמש"כ מורי"ל שו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' כ"ח) דהמוציא מים ע"י משאבה הוא כאילו הוציאו בידו אריכתא כמושך או דוחף, כי גם בזה הרוח שמעלה הוא מושך המים, ותמוה כי ידוע דלא האויר המושך את המים וכל הנוחל, אלא המשאבה מוציאה האויר ולמקום שנתרוקן דוחק עצמו ע"י האויר שמצחוץ כל משקה, אבל אין בזה שום פעולת משיכה מלד הנעת המשאבה. ועי' בנז"ב (ח"א יו"ד סי' לט) בד"ה ואפי' משום וכו' מבואר ד"ל, ועכ"ז לענין השקאה וכיו"ב למש"כ לעיל מובן דאין זה גורם יותר קולא אם אין לנו מקורת על גדרי גרמא בכל מלאכה.

(כא) **כבר** כתבתי לך, שכל אשר ראינו ושמענו מגדולי תורה בדורות שלפנינו ח"ו להרהר אחרי הוראתם והציבור שלעניינם נהגו כן והיינו לפקפק בה, רק עיון בדבריהם ולהבין טעמם ודאי תורה היא וללמוד צריך, וכיו"ב צעם שאלתך. הרי צמדינות שגרו מעולם אבותינו ורבותינו, כבר היו צינורות מחלקים מים בכרכים ועוברים מרה"ר לרה"ק, והרבה פעמים לא הי' טמונים בקרקע וגם כמ"פ לא באופן שנמלא מדיון של כב', גם בארה"ק ת"ו אף דכל מקומות הישוב מחוקן צערוזין, מ"מ מתקלקל העירוב שמתרחים עליו וכן בהרבה מקומות באים מהלכי מים צינורות מגולים מחוץ להעירוב, ועכ"ז לא דנו ע"ז ולא עלה צעירות שנים ויותר שכבר נמצאים מחלקי מים האלו והרבה הרבה מקומות שהצינורות הם נמשכים ע"ג שטח הקרקע, ובדאי ראינו ראי' ומש"כ מספיק, אבל בהשקאה וכיו"ב לא שייך.

או"נ ומוקירך באה"ר

משה נתן נטע לעמבערגער